

SZAKMÁSODÁS DIÁKSZEMMEL. PROFESSZIONALIZMUS ÉS PÁLYASZOCIALIZÁCIÓ A MAGYAR TANÍTÓJELÖLTEK LAPJÁBAN (1926–1938)

Pelesz Nelli

SZTE JGYPK Alkalmazott Pedagógiai Intézet Szociálpedagógus-képző Tanszék, EKKE NTDI
pelesz.nelli@szte.hu

Nóbik Attila

SZTE JGYPK Alkalmazott Társadalomismereti és Kisebbségpolitikai Intézet
nobik.attila@szte.hu

Absztrakt

A magyar és nemzetközi neveléstörténet-írás az elmúlt két évtizedben fordult fokozott érdeklődéssel a tanítóság története felé. A kutatások fókuszában elsősorban a néptanítói szakma 19. századi története állt. Kutatásunk két aspektus mentén terjeszti ki a kutatások kereteit: egyrészt a két világháború közötti időszak vizsgálatával, másrészt a pályára még nem lépő preparandisták pályaszocializációjának vizsgálatával.

Kutatásunkban azt vizsgáltuk, hogy a tanítónövendékek, mint foglalkozási csoportjuk leendő tagjai, szakmai szocializációjuk során milyen tartalmakat és szempontokat tartottak nyilvános vitára érdemesnek, milyen fókuszok mentén tematizálták hivatásukat és az arra való felkészülést, illetve milyen önreflektív dimenziókat kapcsoltak be a professzionalizáció folyamatait illetően.

A Magyar Tanítójelöltek Lapja betekintést engedett a pályára készülő preparandisták pályaszocializációjának néhány aspektusába. A jövő tanítóit saját lapjukban nem elsősorban a tanítói szakma tudományos háttere foglalkoztatta, de sokat foglalkoztak a szakma mindennapi kihívásaival.

A kutatás eredményeként megállapítható, hogy a témákat illetően lassú profilváltás játszódott le a lapban. A kezdeti bizonytalanság, „iskolás” tematikai variációk sokasága után (leggyakoribb témák: humor, természettudomány, pedagógia, reklám) némileg fajsúlyosabb, átgondoltabb, komolyabb tárgyakat – a Trianon utáni Magyarország dilemmái, a kultúra, a nevelés és azzal szoros összefüggésben a tanítói hivatás helye és újraértelmezése – vitattak meg a lap hasábjain.

Kulcsszavak: néptanítók, szakmásodás, diákújság, Horthy-korszak

Bevezetés

A tömegoktatás kialakulásának elengedhetetlen feltétele volt a tanítással foglalkozó szakértelmiségi csoportok kialakulása. Ennek ellenére a pedagógusok sokáig nem kerültek a történeti kutatások érdeklődésének homlokterébe, és csupán az elmúlt két évtizedben fordult a magyar és nemzetközi neveléstörténet-írás fokozott érdeklődéssel a tanítóság története felé.

A kutatások fókuszában elsősorban a néptanítói szakma 19. századi története állt, kiemelten a képzés története, a néptanítói pedagógia alakulása és a néptanítóság szakmásodása. Kutatásunk két aspektus mentén terjeszti ki a kutatások kereteit: egyrészt a két világháború közötti időszak vizsgálatával, másrészt a pályára még nem lépő preparandisták pályaszocializációjának kutatásával.

A kutatás forrása a tanítójelöltek által szerkesztett Magyar Tanítójelöltek Lapja. Legfontosabb kutatási kérdésünk az volt, hogy a pályára készülő preparandisták pályaszocializációjának mely elemei figyelhetők meg a lapban. Azt vizsgáltuk, milyen témák határozták meg a lap tartalmát, a témák mennyiben reflektálnak jövőendő szakmájuk feladataira.

Tanulmányunk első részében vázlatosan bemutatunk néhány, a téma szempontjából releváns elméleti megközelítést, majd a kutatás kérdéseit, módszereit és eredményeit.

A vizsgált lapban a hivatással kapcsolatos tartalmak nagy arányban voltak jelen a szövegekben, éppúgy, mint a tanítóságot közvetlenül érintő politikai-történelmi kérdések tárgyalása, a gyermekek, családok mindennapi életének ábrázolása, illetve a diákélet kihívásai is megjelennek. Több kérdés esetén megjelenik a tanítóság életkörülményeinek negatív kontextusa is. A kutatás eredményeképpen megállapítható, hogy a tanítójelöltek által szerkesztett folyóiratban hangsúlyosan voltak jelen a tanítóság szakmásozásával és professzionalizmusával kapcsolatos tartalmak.

A kutatás előzményei

Bár a tömegoktatási rendszer kialakulása elképzelhetetlen a tanítóság nélkül, a kutatásokban keveset foglalkoztak velük. A nemzetközi szakirodalomban a tanítóság mint társadalmi csoport történetét feltáró kutatások megerősödése figyelhető meg az elmúlt évtizedekben (Westberg, 2019). Ezek között a kutatások között megjelenik a tanítói szakma professzionalizálódásának (pl. Caruso, 2015), vagy éppen a feminizációjának (pl. Albisetti, 1993) vizsgálata. Az elmúlt néhány évben megerősödött a társadalomtörténeti megközelítés, és olyan témák kerültek a nemzetközi szakirodalom fókuszába, mint a pedagógusok anyagi (materiális) valósága, a tanárok származása, vagy éppen a tanárok keresetének és életkörülményeinek a vizsgálata (Westberg, 2019).

A hazai néptanítóság történetének kutatása szinte egyidős magának a néptanítóságnak a történetével. A tanítóság történetét átfogóan elemző munkák (pl. Donáth, 2008a, 2008b; Németh, 1990; Sebestyén, 1896, Szakál, 1934) mellett ki lehet emelni az egyes részterületeket vizsgáló kutatásokat is (pl. Baska, 2011; Kelemen, 2007; Kovács, 2011; Nóbik, 2006; Pukánszky, 2005). Számos ponton kapcsolódik össze a tanítóság történetének és a pedagógiai sajtónak a kutatása (pl. Baska, 1998, 2001, 2018; Nóbik, 2017, 2019; Pukánszky, 1999, 2001, 2002; Szabolcs, 1999; Szűcs, 2012, 2018.). A kutatásban vizsgált tanítói diáklapot is értelmezhetjük a pedagógiai sajtó egy sajátos formájaként.

A magyar tanítóság történetével kapcsolatos kutatások elsősorban a dualizmus időszakára fókuszáltak. Sokkal kevesebb vizsgálat irányult a tanítóság két világháború közötti történetére (Donáth, 2010; Gombos, 2011; Pukánszky, 2002).

A (pedagógiai) sajtótörténeti kutatásokra is igaz, hogy a kutatások többsége a dualizmus időszakra koncentrált, a Horthy-korszakkal kapcsolatos kutatásokat kevesebb számban találhatunk. A pedagógus- és sajtókutatást ötvözi kutatásaiban Frank Tamás, aki a pedagógusképet vizsgálta a korabeli bulvár- és napilapokban (Frank, 2017, 2018, 2019). Több kutatás is vizsgálta, részben pedagógiai sajtótermékeket forrásként használva a korszak nő- és családképét (Pálmai, 2017; Stummer, 2021; Vörös, 2018).

A jelen kutatás tárgyát képező diáksajtó vizsgálata eddig nem került a kutatások fókuszába, noha annak segítségével a néptanítói szakmásozás korábban nem vizsgált rétegei tárhatók fel.

A kutatás elméleti keretei

A kutatás elméleti keretét a professzionalizációval és a szakmásozással kapcsolatos kutatások jelentik. Az elmúlt megközelítőleg két évtizedben zajló professzió- és szakmásozástörténeti kutatások a néptanítói szakma történetét új megvilágításba helyezték.

Hivatások és szakmák a modern társadalmakban

A professziótörténeti kutatások a néptanítói szakma kialakulását egy tág, a modern nyugati kultúrát alapvetően megváltoztató változássorozat részének tekintették. A modernitás egyik legfontosabb jellemzője, hogy a korábban az emberi élet természetes, „szabad” tevékenységei egyre erősebb közösségi kontroll alá kerültek. Ennek részeként a hagyományokon alapuló emberi tevékenységformák térben, időben vagy éppen a résztvevők testhasználatának jellemzőit illetően is egyre pontosabban szabályozottá váltak. A szabályozás nem csupán jogi aktust jelent, hanem utal az egyes tevékenységek normalizálására is. Ezen folyamat eredményeképpen elkülönültek egymástól a tevékenységet normálisan, vagyis szakszerűen végzők azoktól, akik a tevékenységet nem szakszerűen, vagyis amatőr módon végezték.

A normalizálás nem csupán az egyes tevékenységek – hivatások és szakmák – módszereit, viselkedésformáit, szakmai etikáját, ethoszát hozta létre, hanem kialakította az egybetartozó és másoktól elkülönülő szakmai közösségeket is. Ezek a közösségek nem csupán identitásukban különböztek el más közösségektől, hanem jellemzően jogi értelemben is. A hivatásokhoz és szakmákhoz kapcsolódó elvárt tevékenységek olyan összetettek lettek, hogy az áthagyományozás új, formális kereteit tették szükségessé. A képzés és a képesítés pedig formális és informális értelemben is a közösségbe befogadás feltétele lett. Nem csupán a képzés szakmai tartalma, hanem annak pályaszocializációs jellege miatt is.

Ezzel párhuzamosan a modern társadalmakban a munkák korábban nem ismert mértékű specializációja és pluralizációja ment végbe, amely számos szakma és hivatás kialakulását eredményezte. Egyes hivatások és szakmák újonnan, a modern társadalom kialakulása során jöttek létre. Mások, és ide tartoznak a pedagógusszakmák is, régebbi szakmákból alakultak át. Így természetesen egyszerűen hordozzák a modernitás jegyeit, és őriznek meg archaikus vonásokat. A speciális felkészültséget és tudást kívánó szakmák és hivatások sokfélesége elengedhetetlen a modern társadalmak fennmaradásához.

A hivatások jellemzői

A tanítóság történetének kutatására ható professzióelméletekről és a hazai professziótörténeti kutatásokról több alapos magyar nyelvű összefoglaló is született (pl. Fízel 2017; Garai, 2020; Halmos & Szívós, 2010; Kleisz, 2002; Magos, 2017), így nem vállalkozunk a téma teljes körű áttekintésére, csupán a kutatás szempontjából releváns néhány szempont kiemelésére. A szociológia felől induló, de mára már számos tudományterületen belül megjelenő professziótörténeti kutatások számos kísérletet tettek a professziók mibenlétének és történetének feltárására, valamint a professzionalizáció folyamatának leírására.

A kutatások korai szakaszát elsősorban a professziók definíciójára való törekvés jellemezte. Ennek során nem csupán a professziókat leíró jegyeket próbálták leírni, hanem ennek természetes következményeként a professziókat a más jellegű foglalkozásoktól elhatároló jellemzőket is. A definíciós törekvéseket összegezve John (2008) az alábbi listát állította össze a professziók jellemzőiről:

- empirikus technikákon és elméleti komplexitáson alapuló tudás;
- a tudás magas szintű használata hosszú képzési periódusokat kíván, és a képzések jellemzően egyetemiek;
- a specializált képzést úgy tervezik meg, hogy egyszerre felszereljen az adott professzió kultúrájával és szimbólumaival, és szocializáljon is azokba;
- tevékenységek, amelyek természetüknél fogva értékesek a társadalom számára és relevánsak kulcsfontosságú társadalmi és emberi értékek szempontjából;
- a tagokat a kliensek jólléte motiválja;
- a tagok hosszú távú elkötelezettséget mutatnak a professzió és a folyamatos önfejlesztés irányába;
- a tevékenységek végrehajtására nagy fokú autonómia jellemző;
- a professziót jól fejlett etikai normarendszer vezérli, amely irányítja a gyakorlatot, és definiálja a professziók értékeit.

A professziók meghatározására tett kísérletek természetesen fonódtak össze azokkal a kutatásokkal, amelyek a professzionalizáció történetét kívánták leírni. Ezek ismertetése ugyanakkor meghaladja a tanulmány kereteit.

A fent csak érintőlegesen bemutatott definíciós törekvések deskriptív módon közelítettek a professziókhoz. Hoyle azonban arra hívja fel a figyelmet, hogy a professzió kifejezést gyakran preskriptíven használják azok a szakmai elitek, akik saját státuszuk, anyagi helyzetük és lehetőségeik erősítését szeretnék elérni (Hoyle, 1982). Ennek a preskriptív, vagy más közelítésből normatív fogalomhasználatnak a vizsgálata közelebb vihet bennünket a professziók mindennapi működésének

megértéséhez. Hoyle felhívja a figyelmet ugyanis arra, hogy a professziók leírása sokszor az érintettek által történik, vagyis érdekezérelt folyamat. Minden hivatás célja ugyanis olyan jól körülhatárolt tevékenységeknek a meghatározása, amelynek a gyakorlása esetén a hivatás tagjai egyértelműen kompetenciátöbblettel rendelkeznek a társadalom többi tagjával, csoportjával szemben. A pedagógusprofessziók esetében ezek a neveléssel, oktatással összefüggő kompetenciák.

Minden professzió igyekszik az általa gyakorolni kívánt tevékenységterületek monopolizálására a professzió fogalmának pontos meghatározásával, a képzés megkövetelésével és szigorításával, a professzió tudományos hátterének megalapozásával és fejlesztésével, kizárva a kontárokot és laikusokat. A pedagógusprofessziók esetében az oktatás területén ilyen módon megalapozott kompetenciátöbblet alapozza meg azt a gyakran felbukkanó igényt, hogy a szülői ház és az iskola együttműködése az iskola és a pedagógusok elsőbbségének elismerése mellett történjen.

Röviden utalni kell a professziók kutatásával kapcsolatos néhány „problémára” is. Az egyik ilyen probléma nyelvi jellegű. Az angol nyelven használt *profession* és a német nyelvben használt *Beruf* kifejezés tartalma meglehetősen eltérő, mint ahogy a hivatás és szakma kifejezések sem jelentenek azonos értelemmel bíró fordítást. Az értelmiség mint a magyar szakirodalomban használt fogalom is sajátosan kontinentális hátterű. Az angolszász professziótörténeti kutatások egyes eredményei részben használhatók a kontinentális jelenségek leírására is, ugyanakkor ezek a kutatások gyakran nem veszik figyelembe a kontinentális fejlődés eltérő történeti és társadalomtörténeti kontextusát.

Az eltérések számbavétele meghaladná a tanulmány kereteit, ugyanakkor annyit érdemes kiemelni, hogy a magyar szakirodalomban hangsúlyosan megtalálható a kelet-közép-európai mintákhoz igazodó professzionalizációs folyamatok vizsgálata.

Hivatások és szakmák

A nemzetközi szakirodalomban, mint említettük, hosszas viták folytak a professziók mibenlétéről. Ennek során világossá vált, hogy egyes foglalkozáscsoportok, pl. a néptanítóóság, nem felelnek meg a fenti elméletekben vázolt kritériumoknak. Így esetükben jellemzőikről függően foglalkozásokról vagy félprofessziókról (Etzioni, 1969), illetve a magyar szakirodalom fogalomhasználatát követve szakmákról beszélhetünk. A néptanítóóság esetében tehát érdemesebb a szakma és a szakmásodás kifejezést használni.

Ki kell ugyanakkor emelni, hogy a magyar szakirodalom, noha ismeri és használja a néptanítóósággal kapcsolatban a szakmásodás kifejezést, annak pontos tartalmát nem definiálta. Legrészletesebben Németh András fejtette ki egyik tanulmánya lábjegyzetében: „A továbbiakban a professzionalizáció fogalmát a szakértői vagy tudáselit (a mi esetünkben középiskolai/gimnáziumi tanár típusú, illetve tanügyigazgatási-oktatáspolitikai elit) egyetemen megszerezhető tudásának konstrukciós, illetve intézményesülési folyamataival összefüggésben használjuk. A szakmásodás alatt az alacsonyabb társadalmi presztízsű, középfokú szakiskolákban megszerezhető gyakorlatias szakmák (pl. szakmunkás, közvetlen termelésirányító szakemberek, tanítók) intézményesülési folyamatait értjük. Képzésük is egymástól elkülönülő, duális rendszerben (szakiskola/egyetem) valósul meg.” (Németh, 2013, p. 101). Németh Andrásnak ez a fogalmi megkülönböztetése alapvetően határozza meg a magyar neveléstörténet-írás megközelítését és nyelvhasználatát.

A szakmák tehát képzésükben és társadalmi presztízsükben is jelentősen különböznek a hivatásoktól. A tanítóóság képzése a 20. század második feléig középszintű szakiskolákban történt, amelyekről a felsőoktatás felé legfeljebb kerülőutak vezettek, pl. a polgári iskolai tanárképzésen keresztül a két világháború között. A tanítóóság a vizsgált időszakban is alacsony jövedelmi viszonyokkal rendelkező tömegszakma volt, amelynek utánpótlása a társadalom alsóbb osztályaiból került ki. A tanítói életmód is, főleg vidéken, az alsóbb társadalmi csoportokhoz közelített. Így, hasonlóan más szerény jövedelmű társadalmi csoportokhoz, a 19-20. század nagy részében a tanítóóság jelentős hányada sem egy forrásból volt kénytelen megélhetését biztosítani.

A szakmák jellemzésére nem lehetséges változtatások nélkül alkalmazni a hivatások leírására alkalmazott jellemzőket. A tanítóóság folyamatosan küzdött a korábban említett

kompetenciátöbbletnek a definiálásával. Ez részben magára a képzésre vezethető vissza, részben a tanítói szaktudás tudományos alapozásának hiányára, annak erősen gyakorlatias jellegére, illetve arra, hogy a tanítói szaktudás nem specializált, hanem széles területeket felölelő. A tanítóságot a társadalom nem tekintette önálló, autonóm hivatásnak, szemben a középiskolai tanársággal. A részben mai napig továbbélő elképzelések szerint a tanítóság, szemben a középiskolai tanársággal nem elsősorban szaktudásával, hanem személyiségével, személyes hatásával, holisztikus megközelítésével működik az osztályteremben.

A korábban ismertetett összefoglaló hivatásleírás (John, 2008) pontjai közül tulajdonképpen az alábbi igaz mind a tanárságra, mind a tanítóságra: *a specializált képzést úgy tervezik meg, hogy egyszerre felszereljen az adott professzió kultúrájával és szimbólumaival, és szocializáljon is azokba.* A kutatásunk forrásul választott tanítói diáklap nem csupán a tanítójelölteknek a tanítósággal kapcsolatos elképzeléseibe, hanem ezeken keresztül a pályaszocializáció mikrofolyamataiba is betekintést enged.

A tanítóság számára a vizsgált időszakban a szakmásodás folyamatában több lehetőség mutatkozott a szakma presztízsének növelésére. Egyrészt a századforduló óta egyre határozottabban folyt a modern, tudományos (pl. pszichológiai alapozású) népiszkolai pedagógia kidolgozása, illetve időről-időre felmerült a képzés magasabb szintre emelésének gondolata. A másik, az előzővel párhuzamosan folyamatosan jelenlévő törekvés volt a tanítói szakma társadalmi hasznosságának hangoztatása.

Érdekes azonban hangsúlyozni, hogy a 20. század második felében a különböző pedagógusszakmák- és hivatások társadalmi presztízse, képzési szintje, a szakmákkal kapcsolatos elvárások stb. erőteljesen konvergáltak, így álláspontunk szerint ma már tanítói hivatásról beszélhetünk.

A tanítói hivatás kialakulásának bemutatása meghaladná a tanulmány kereteit, így csak arra utalunk, hogy a professzionalizációnak számos értelmezése létezik a szakirodalomban. Az egyik megközelítés a korábban bemutatott hivatásleírak létrejöttének folyamataként értelmezi a jelenséget. Érdekes megemlíteni ugyanakkor, hogy a professzionalizáció más megközelítése is megtalálható. „Az egyik általánosabb értelmezésben a szakszerűsödést fedi, a hatékonyabb, pontosabban kimunkált tevékenységek és társadalmi folyamatok jelölésére szolgál. A másik, szűkebb értelemben a professzionalizáció a szakmásodást, a szakértelmiségi hivatások kialakulását jelenti, amihez speciális tudástípusok birtoklása, az ezt biztosító formális képzettségi feltételek és belépési kritériumok társulnak.” (Lengyel, 1994, p. 3).

A két megközelítés leginkább abban különbözik, hogy az előbbi a professzionalizációnak a folyamat jellegét hangsúlyozza, míg az utóbbi a folyamat tartalmi elemeit is megjeleníti. Ahogy korábban már említettük, a magyar neveléstörténeti szakirodalom a hivatások kialakulására a professzionalizáció, a szakmák kialakulására pedig a szakmásodás kifejezést használja.

Professzionalizmus és professzionalitás

A nemzetközi szakirodalom a fent említett kettősség leírására a professzionalizmus és a professzionalizáció kifejezést használja. Míg a professzionalizáció – vagy a tanítóság esetében a szakmásodás – a folyamatra utal, a professzionalizmus alatt jellemzően a hivatásokhoz és foglalkozásokhoz kapcsolódó, megőrzésre és átörökítésre érdemes normatív értékeket szokás érteni.

Evetts (2013) arra hívja fel a figyelmet, hogy a legújabb kutatások nem értékek normatív gyűjteményeként, hanem diskurzusként értelmezik a professzionalizmust. A diskurzus lehet a csoporton *belülről kifelé* irányuló, amikor a csoportok képesek maguk képezni identitásukat és a magukról kialakított képet klienseik felé közvetíteni. A belülről kifelé irányuló diskurzus az erős érdekérvényesítő csoportokra (pl. egészségügy) jellemző, és elsősorban a saját érdek érvényesítésére irányul, ugyanakkor bizonyos esetekben a közös érdekében is fellép. A legtöbb mai hivatás/szakma professzionalizmusa *felülről lefelé* irányuló diskurzus során, külső erők által konstruálódik. Ez esetben az autonóm szakmagyakorlás és szakmai diskurzus lehetősége a professzionalizmus egyik vonz- és

hajtóereje a professzionalizálódni akaró csoportok számára (Evetts, 2013). Kelet-Közép-Európában ez utóbbi diskurzus volt a jellemző(bb) a hivatások és szakmák alakulásában.

Hargreaves (2000) szintén a professzionalizmus és a professzionalizáció fogalmának megkülönböztetéséről beszél. Értelmezésében a professzionalizmus a szakma gyakorlása minőségének és sztenderdjeinek növelését, a professzionalizáció pedig a presztízs és a társadalmi állás növelését jelenti. Arra hívja fel a figyelmet, hogy noha a két folyamatot egymást kiegészítőnek szokták tekinteni, vagyis a minőség növelése maga után vonja a presztízs növekedését, ez a valóságban nem feltétlenül van így. A pedagógusok esetében például, ha a sztenderdeket tudományos-technikai módon határozzák meg, és nem veszik figyelembe a hivatás legalább ugyanolyan fontos érzelmi oldalát (szenvedély, törődés), az leértékelheti magát a hivatást (Hargreaves, 2000).

Értelmezésünkben a vizsgált diáklap a tanítójelölteknek részben a szándékos pályaszocializáció során alakuló professzionalizmusának alakulásába is betekintést nyújt.

Még egy fogalmi elkülönítést érdemes tenni. Az egyén ideológiájában, attitűdjeiben, ismereteiben és hiedelmeiben megjelenő, hivatásgyakorlását befolyásoló viszonyát a professzionalizmushoz a nemzetközi szakirodalom professzionalitásnak nevezi (Evans, 2008; Horn, 2016). Számos kísérlet történt a pedagógusok professzionalitásának elemzésére, mivel azonban ezek elsősorban a jelen helyzet elemzésére irányultak, ismertetésük meghaladná a tanulmány kereteit. A későbbi elemzés szempontjából is érdemes azonban felhívni a figyelmet a tényre, hogy nincs direkt kapcsolat az egyén professzionalitása és a csoport professzionalizmusa között. Vagyis egyrészt minden professziónak és szakmának vannak nem az adott hivatásra jellemző módon gondolkodó és viselkedő képviselői. Módszertani szempontból pedig azért különösen fontos a fenti distinkció, mert óvatosságra int a sajtóban publikáló tanítók és tanítójelöltek cikkeinek elemzéséből született megállapítások érvényességét illetően.

A kutatás célja és módszerei

A fent vázlatosan bemutatott elméleti keretekre támaszkodva kutatásunkban azt vizsgáltuk, hogy a tanítónövendékek, mint foglalkozási csoportjuk leendő tagjai, szakmai szocializációjuk során milyen tartalmakat és szempontokat tartottak nyilvános vitára érdemesnek, milyen fókuszok mentén tematizálták hivatásukat és az arra való felkészülést, illetve milyen önreflektív dimenziókat kapcsoltak be a professzionalizáció folyamatait illetően.

A professzionalizációs és szakmásodási folyamatok vizsgálata során a kutatások elsősorban egyes elitcsoportok (vagy közülük tartozni kívánó szakmai testületek) intézményesülési, önszerveződési tevékenységeire összpontosítanak. A társadalmi változások makroszinten végbemenő jellegzetességei ugyanakkor jóval árnyaltabban értelmezhetők, ha a hivatást gyakorló személyek mikrovilágát is elemzés tárgyává tesszük. A mikrotörténeti nézőpont lehet az egyik kulcs a nagyobb léptékű folyamatok kibontakozásának megértéséhez. A levéltári dokumentumokból, vagy egyéb, leginkább helyi jelentőségűnek tartott forrásokból absztrahálhatók olyan egyedi jellemzők, amelyek kiindulópontul szolgálhatnak átfogóbb jelenségek vizsgálatához (Revel, 1996). A tendenciák bemutatása ezen egyedi jellemzők kellően hosszú időtávot átfogó, kvantitatív megközelítésű elemzése nyomán valósulhat meg, ugyanakkor világos, hogy a professzionalizációs folyamatok megértéséhez ez még mindig nem elég: a kvalitatív szempont érvényesítése is szükséges lehet. A már rendelkezésre álló és széles körben alkalmazott tartalomelemzési technikák tehetik teljessé és újszerűvé a tanítói hivatásról való történeti gondolkodás megközelítéseit. A szegedi tanítóképzős diákok korabeli életvilágának feltérképezése, hétköznapjaik és ünnepeik, egyéni és közösségi szerepeik ábrázolása, a tanítói hivatásról való gondolkodásuk és érzésviláguk lenyomatának értelmezése segíthet a szakmai identitásformálásuk megértésében is. Ez utóbbi kulcsszerepet játszott a tanítóság mint testület társadalmi megjelenésének, fellépésének mikéntjében, szempontrendszerének és közösségi szerveződésének kialakításában is.

A professzionalizáció – valamint a tanítósággal kapcsolatban vizsgált szakmásodás – különböző folyamatainak vizsgálata a téma összetettségénél fogva megkívánja a neveléstudományi és

szociológiai megközelítés mellett a számos társadalomtudományi terület által használt kvalitatív adatelemzés technikájának új módon történő bekapcsolását. A módszertani sokféleség lehet a garancia arra, hogy a hagyományos szövegelemzés olyan megközelítésekkel egészüljön ki, amelyek „rögzítik és értelmezik a kontextusfüggően megjeleníthető eseményeket, képeket, szituációkat, melyekkel kapcsolatban egyedi állításokat, majd további vizsgálatok alapján általános érvényű kijelentéseket fogalmazhatunk meg, továbbá kiválóan használhatók a rejtett és helyzetfüggő elemek feltárására, segítségükkel betekintést nyerhetünk az emberek mindennapi világának működésébe, megérthetjük azokat az ok-okozati összefüggéseket, amelyek a humán valóság konstruálásában láthatóan vagy rejtetten közreműködnek” (Sántha, 2013, p. 11). A számszerű adatok mellett a kétségtelenül kevésbé egzakt szimbolikus jelenségek megragadása, társadalmi szerepük hatásainak és jelentőségének feltárása a professzionalizációs és szakmászodási folyamatok megértésének egyik kulcseleme lehet.

A neveléstörténeti kutatásokban való felhasználása napjainkban egyre szélesebb körű, hiszen a fent megfogalmazott, a szöveg mélyét megközelíteni képes kvalitatív paradigma egyedi lehetőségekkel és speciális megoldásokkal kecsegtet, ugyanakkor a történeti látásmód, a komplex módon szerveződő történeti tudás miatt a kutató reprezentációja jóval hangsúlyosabb, az ő – jelen kutatásban is alkalmazott – egyedi interpretációja megsokszorozza a felelősségét, az eredmények megbízhatóságának és érvényességének biztosítása érdekében további kontrollt, interkódolást, valamint az elemzett adatok mennyiségének növelését teszi szükségessé. A kvalitatív adatelemzés – minden nehézsége ellenére – ugyanakkor az egyik legalkalmasabb módszertani eszköz arra, hogy a megfelelő mértékű kritika és megszorítások figyelembevételével feltárja akár már rég elmúlt korok embereinek, szakmai vagy más jellegű csoportjainak gondolkodásmódját, eszményeit, szemléletét, életmódját, mindennapi működéseit, ezek összetevőit és meghatározó hatóerőit.

Kutatásunkban mindezt speciális forrás, olyan sajtóanyag felhasználása teszi lehetővé, amely a számítógéppel támogatott tartalomelemzés kínálja opciók maradéktalan kihasználását képes biztosítani. Elsősorban terjedelménél és a szöveg minőségénél fogva lehetséges a hagyományos szövegelemzés alapos és részletes megvalósítása, ezenkívül azonban – ugyanezen paraméterek miatt – a MaxQda 2020 szoftver is érdemi segítséget és szempontokat képes nyújtani a folyóirat anyagának mint szimbolikus kommunikációs felületnek a többrétegű feltárásához. A számítógéppel támogatott tartalomelemzés nemcsak a szövegek kódolását teszi lehetővé, hanem a megállapított kódok közötti kapcsolatrendszerek feltárását is, tehát az adatok strukturálásán túl azok összehasonlító elemzésére is lehetőség nyílik (Sántha, 2013).

Vizsgálataink a tanítói szakma változásait, és az azok mögött rejlő motívumsémákat, mozgatórugókat és összefüggéseket történeti kontextusban igyekeznek ábrázolni, folyamatjellegükénél fogva gyakorlatilag időbeli megkötés nélkül, azonban a fejlődés megértéséhez, a nagyobb léptékű keretek értelmezéséhez szükséges egy-egy korszak vagy jelenség kapcsán szűkebb körű, sajátos jellegzetességekkel bíró mozzanatok kiemelése és kvázi mélyfúrászerű vizsgálata is. Ez az általánosítás lehetőségét nemcsak hogy nem akadályozza, hanem éppen részletessége által képes olyan következtetések megfogalmazására, amelyek megvilágíthatják a szakmászodási folyamatok nehezen megragadható lényegét.

A kutatás forrása

Éppen ezért választottuk az elemzés tárgyául a Magyar Tanítójelöltek Lapja című folyóiratot. A lap 1926 és 1938 között jelent meg, előbb, 1928-ig Szegedi Tanítójelöltek Lapja címmel, azt követően cserélték a városnevet „Magyar” előtagra a szerkesztők, nem véletlenül. Az eredetileg a Szegedi Királyi Katolikus Tanítóképző Intézet önképzőköri kiadványából ugyanis meglepően rövid idő alatt vált országos hatókörű, többezres olvasótáborral büszkélkedő, tartalmas diáklappá. Hasonló lapok természetesen nagy számban éltek meg rövidebb-hosszabb kiadási évet a korszakban, más tanítóképzőkben is történtek ilyen kezdeményezések, ám olyan, ami nemcsak fennmaradni tudott, hanem terjedelmében és színvonalában is végig fejlődőképes maradt, és amely fennállásának több

mint egy évtizede alatt ilyen széles körű érdeklődésre tarthatott számot, igen kevés akadt. A lap egyediségét mégsem csak ez adja, attól válhat igazán fontossá, ami az egyéni arculatát megrajzolja, azaz a szerzőktől. A Magyar Tanítójelöltek Lapja ugyanis kizárólag diákok által alapított, írt, szerkesztett és működtetett újság volt, ezért tetten érhető benne az életkori sajátosságoknak megfelelő, tipikus kamaszproblémák mellett a csak rájuk, a hivatásra nevelésben részt vevő pedagógusjelöltekre jellemző látásmód úgy, ahogy az csak a „saját terepükön”, nemcsak belső használatra szánt, de a belső világukat megérteni szándékozó fórumon lehetséges csak. Mindez rányomja bélyegét a legtöbb pedagógiai és nem pedagógiai jellegű tartalomra, tehát a képzés, a tudáskonstruálás, intézményi és azon túli tudásmegosztás folyamatairól, célokról, értékekről, eszményekről és gyakorlati megvalósításukról úgy informál, hogy minden ízében áthatja egyfajta pedagógiai ihletettség.

Az alapítás körülményeit érdemes röviden szemügyre venni: a lapindítás ötlete Deák Bárdos Gábor, szegedi tanítóképzős növendék fejében fordult meg először 1925 szeptemberében. Egy barátja fizikajegyzetét litografálták épp, amikor eldöntötte, diákújságot alapít. Több versíró és egyéb műfajokban szárnyaikat bontogató osztálytársa állt a kezdeményezés mellé, akik már a polgári iskolában újságot terveztek Feltámadunk címen. Gyűjtögették a műveket a mosolygó többség vicceinek célkeresztjében: „Mindig azt kérdezték: Gabi, mikor támadunk fel. De mi mindezzel nem törődünk. Kerestük a megvalósításnak a lehetőségeit. Legnagyobb baj a pénz kérdése volt. Igaz, ezt is hamar megoldottuk. Kaptam hazulról pénzt, hogy ruhát vegyek magamnak. Nem kell nekem a ruha azonnal, befektetem a lapba” (SZTL, 1928, p. 3).

A diákok lelkes kezdeményezése szerencsésen találkozott az intézmény tanárainak elképzeléseivel. Horváth B. Kristóf magyartanár fogalmazta meg egy, az irodalmi önképzést támogató és fejlesztő intézeti lap indításának igényét. A Becker Vendel tanítóképző-intézeti igazgató által biztosított igazgatói hozzájárulás és a Glattfelder Gyula csanádi püspöktől nyert püspöki pártfogás sem váratott magára sokáig, ahogyan a nyomdai munka és a miniszteri engedély sem, így 1926 decemberében megjelenhetett az első szám. „Nagy lelkesedés fogadta az első számot. 150 szegedi fiu fizetett elő. Mi azonban 300 példányt nyomtattunk, melyből egyetlen számunk sem maradt meg. Mondtam is a fiuknak: No lássátok mégis csak feltámadtunk?!” (SZTL, 1928, p. 3). Eljött a siker és az intenzív munka ideje. „Sok ellentmondással, sok akadállyal kellett megküzdenünk. [...] Most a Szegedi Új Nemzedék Lapvállalat Rt. nyomdájának elismerten szép technikai kiállításában és Hamza Tibor egri iskolatársunk művészi rajzu címlapjával díszítve jelenik meg. Végig küzdöttük az egész évet. Decembertől júniusig 8 számot adtunk ki. S mikor leszámoltunk, büszkén állapítottuk meg, hogy plussal végeztünk” (SZTL, 1928, p. 3). A diákok önálló, saját elképzeléseinek és álmainak megvalósítása nagy eredmény volt a tanulói közösségben, a pénzben kifejezhető nyereség, még ha csak csekély összeg is, feltehetően számított nekik. Az igazi jutalmat viszont a megnyilatkozási lehetőség, a mindenki számára hozzáférhető fórum, az önerőből működtetett, az évek során többezres olvasótáborra szert tett sajtóorgánum életképessége jelentette. Ez pedig azt bizonyította, a pedagógussá válás folyamatában sarkalatos fontosságú önképzésre és önreflexióra valóban szükség van, ehhez pedig a leendő szakmai társadalom mint foglalkozási csoport egy diszkusszióra alkalmas felületet nyert.

A kutatás eredményei

A diszkusszió nemcsak a mindennapi szakmai problémák megvitatása miatt lehet tehát fontos, hanem mert lehetőséget ad a pedagógiai autonómia kidolgozására és megértésére *belülről kifelé* és *felülről lefelé* egyaránt. Az önreprezentáció igénye és az oktatáspolitikai, társadalmi, kulturális stb. elvárásoknak való megfelelés kényszere egy időben érhető tetten a lap hasábjain. A szöveg rétegeinek különválasztása és értékelése adhat módot a korszak kihívásainak értelmezésére, a – már lezajlott – néptanítói szakmászodási folyamatokat követő állomás felé történő továbblépés, a szemiprofesszióvá válás mikéntjének feltárására. Bár az intézményesülés kétségtelenül érdekvezérelt, a felsőfokú képzés iránti igény, a szakszerűsödés, a fizetések és a társadalmi presztízs növelésének célja egyértelműen jelzik a szakértelmiségivé válásnak azt az újabb mérföldkövét, amelynek elérése a korban ugyan még

nem valósult meg maradéktalanul, de már a megközelítés is olyan mértékű szintlépést jelentett, ami egyértelműen összefüggésbe hozható a professzionalizmus és a professzionalitás fogalmaival egyaránt.

A korszakban az elemi iskolai tanítók hivatástudatának többszintű formálói kapcsolódtak össze, a keresztény-nemzeti kurzus által megfogalmazott elvárások, az egyre nagyobb mértékben létjogosultságot kivívó és terjedő reformpedagógiai irányzatok újításai, az iskolán kívüli népműveléssel és falukutatással kapcsolatos feladatoknak való megfelelési igények összegződtek a tanítói szerepkör értelmezésének gyújtópontjában. A lap értékes felületet biztosított a közös gondolkodásra, a tanítói hivatást érintő különböző meglátások hol optimista, hol pesszimista szemléletű ütköztetésére, hol vészharangot kongató, hol pedig pragmatikus segítséget nyújtó, a tanítói mindennapokat könnyíteni szándékozó pró és kontra érvrendszerek kifejtésére. Az ilyen témájú írások többsége a jellemző frázisok hangoztatásában merül ki, ám egy részük meglepően érett gondolkodásmódról tesz tanúbizonyságot.

A cikkek alapvetően egyetértenek a tanítói hivatás szentségében, a tanító egyfajta vateszfigura – ezt a címlapon megjelenő grafika is kifejezi –, a kisebb-nagyobb részletkérdéseket érintő viták mellett is tehát a küldetés fontosságába, a feladat nagyságába és magasztosságába vetett hitük jelenik meg (1. ábra).

1. ábra

A Magyar Tanítójelöltek Lapja címlapja, 1928

Tekintettel arra, hogy a tanítóképzős növendékek a vizsgált korszakban a mai középiskolásokkal voltak egykorúak, nemcsak az jelenthető ki, hogy a szakmai identitás formálása, a „hivatásra nevelés” már igen korán elkezdődött – egyébként a tanítóképzés legkorábbi hagyományaival összhangban –, hanem az is, hogy ezen túlmenően is tartalmában markáns irányt volt képes mutatni a leendő pedagógusoknak. A tartalmi kérdések alaposabb bemutatása előtt érdemes megvizsgálni a lap kvantitatív mutatóit, ezek ugyanis újabb szempontokkal egészíthetők ki az értelmezés lehetőségeit. Mindenekelőtt fontos kiemelni a lap népszerűségének gyors emelkedését. Az 1926 végi szegedi

alapítást követően sorra jelentkeztek és kapcsolódtak be más városbéli tanítóképzők, előbb műveket küldtek, később a szerkesztésben is részt vettek, közös ünnepségeket szerveztek stb. Kutatásunk során 29 olyan, biztosan azonosítható települést sikerült regisztrálnunk, amelyek férfi- és/vagy női tanítóképzőiből érkeztek írások. Szombathelytől Debrecenig, Esztergomtól Kiskunfélegyházáig, mondhatjuk, az egész ország területét lefedte a lap hatósugara, a tanítóképzős növendékek komoly hányadát mozgósítva, az előfizetői létszám 1500 fő körül volt. Érdemes kiemelni a legaktívabb intézményeket: az alapító szegedieken kívül Budapest, Eger, Győr és Sopron preparandistái vettek részt a lap készítésében a legintenzívebben. Különösen az utóbbi lényeges, mivel nemcsak az innen érkező publikációk minősége és mennyisége magas, hanem kimutatható, hogy a soproni tanítónőképző leánynövendékei mutattak olyan mértékű aktivitást, amelynek köszönhetően teljesítményükkel néhány év alatt lassan, de biztosan kvázi átvették az uralmat a lap tartalmának és arculatának formálása felett. További kutatásokat igényel a jelenség okainak feltárása, amelyekből akár a tanítói szakmát érintő feminizációs folyamatokkal kapcsolatban is levonhatók következtetések. Ha azonban végigtekintünk a lap 12 éves fennállásán, nem hagyhatjuk figyelmen kívül, a szerzők többsége fiú volt, egyértelműen 589-en azonosíthatóak, míg összesen csak 331 lány írt a folyóiratba. Az évfolyamok mindegyike képviseltette magát, bár az elsősöket a kezdők bátortalansága, a végzősöket a vizsgákra való felkészülés némileg elvonta az írástól, de minden kétséget kizáróan kijelenthető, hogy a folyóirat mind horizontálisan, területi értelemben, mind vertikálisan, időbeli-életkorból fakadó különbségek ellenére képes volt megszólítani a tanítóképzős diákság nagy többségét, sőt több, már végzett fiatal tanító, az utolsó évfolyamokban pedig már tanítóképző-intézeti tanár is küldött műveket a lapba. Utóbbi természetesen együtt járt némi színvonal-emelkedéssel, hiszen nemcsak a tanárok cikkei, de a mellettük szereplő diákszerzős írások is egyre komolyabb felkészültségről, átgondoltságról tettek tanúbizonyságot. A színvonal ugyanakkor hullámzó képet mutatott.

A pedagógusjelöltektől elvárható módon nagy számban jelentek meg kimondottan tanítással kapcsolatos írások: óratervek, feladatok, a téma valamely aspektusát tárgyaló esszék. Ilyenek például: „Melyik pedagógiai tárgyat szeretem és miért?” (MTL, 1935, p.134). „Vegyten a népiskolában” (MTL, 1935, p. 96). „Tanítási tervzet” (MTL, 1930, p.137). „Mozi a nevelés szolgálatában” (SZTL, 1927, p. 11) stb. De nem csak a szorosan vett pedagógiai műfajokban, úgymint esszéekben, recenziókban vagy egyéb beszámolóknak érhető tetten a sajátos tanítóképzős látásmód, nevelői gondolkodás. A lap, küldetéséhez híven, minden, a diákságot érdeklő, valamilyen mértékben foglalkoztató témában és műfajban fogadott írásokat. Így kaphattak helyet rejtvények, sporthírek, meglehetősen gyakori gyászjelentések, a különböző ünnepekre készített írásművek, szerelmes versek, sőt még „A bubifrizurára és a bajuszra vonatkozó vélemények” (SZTL, 1928, p. 32) taglalását tartalmazó cikk is.

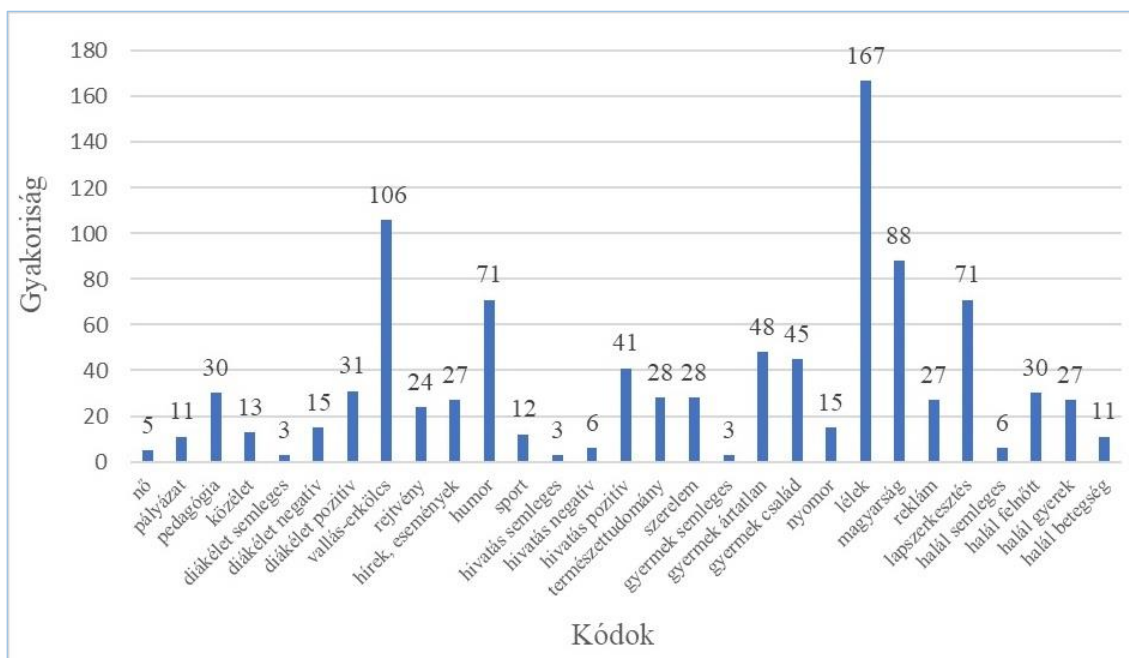
A műfaji sokféleség mögött jelen lévő pedagógiai gondolkodásmód és az azt eredményező szakmai identitásképző folyamatok feltárását a professzionalizációtörténeti szempontú, tehát bizonyos mértékig elméletvezérelt, emellett azonban a szöveg jellegzetességeit is figyelembe vevő, induktív jellegű intrakódolás tette lehetővé. Ennek során tekintettel voltunk elsősorban a szöveg tartalmára, jelentésére, ugyanakkor kifejezetten kerestük a professzionalizációs folyamatokkal összefüggő jelentéselemeket is. A klasszikus kódolás előre nem várt módon sűrűn kiegészült szabad kódolással, azaz olyan új kódok kialakításával, amelyek a szövegek elsődleges profiljából nem magától értetődően következtek (pl. halál, betegség stb.). A kutatás első ütemében négy évfolyam behatóbb vizsgálatát sikerült elvégezni (1926/1927, 1927/1928, 1934/1935, 1935/1936), amely során 29 kód került kiosztásra, összesen 992 esetben (1. táblázat). A kategóriaképzés alapvető egysége a bekezdés volt, mivel egy-egy írásmű sokszor összetett témákat részletez, ezért több hangsúlyos és adatelemzésre alkalmas egységet tartalmaz.

1. táblázat
Az alkalmazott kódok rendszere

Kód	Gyakoriság
Összes	992
nő	5
pályázat	11
pedagógia	30
közélet	13
diákélet	3
diák – negatív	15
diák – pozitív	31
vallás/erkölcs	106
rejtvény	24
hírek események	27
humor	71
sport	12
hivatás	3
hivatás – negatív	6
hivatás – pozitív	41
természettudomány	28
szerelem	28
gyermek	3
gyermek – ártatlan	48
család	45
nyomor	15
lélek	167
magyarság	88
reklám	27
lapszerkesztés	71
halál	6
halál – felnőtt	30
halál – gyermek	27
halál – betegség	11

A hivatással kapcsolatos megállapítások, a várakozásoknak megfelelően, nagy számban voltak jelen a szövegekben, csakúgy, mint a tanítóság korabeli problémáit közvetlenül befolyásoló politikai-történelmi jellegű kérdések tárgyalása, ezenkívül gyakori a gyermekek, családok mindennapi életének ábrázolása, illetve a diákélet kihívásai is megjelennek, ám némileg meglepő módon utóbbiak sok esetben negatív kontextusban is szerepelnek, a szegénység, betegségek, családi problémák, halál stb. hangsúlyos tematikus jelenléte a kódolás mikéntjét is érdemben módosította a vizsgálati folyamat során. Ahhoz, hogy megtudjuk, van-e összefüggés a témák gyakorisága és az évfolyamok között, khí-négyzet-próbát használtunk: a teszt eredménye alapján összefüggés mutatható ki a témák gyakorisága és az évfolyamok között ($\chi^2 = 176,22$; $p < 0,001$), ezenkívül a kapcsolat erősségének mutatója alapján is gyenge erősségű összefüggés mutatható ki a témák gyakorisága és az évfolyamok között (Cramer's $V = 0,12$). A részletes elemzés során egyfajta útkeresés, lassú profilváltás nyert

igazolást, amelynek lényege abban áll, hogy a kezdeti bizonytalanság, „iskolás” tematikai variációk sokasága után (leggyakoribb témák: humor, természettudomány, pedagógia, reklám) némileg fajsúlyosabb, átgondoltabb, komolyabb tárgyakat vitattak meg a lap hasábjain. Túlsúlyba kerültek a „gyermek”, „lélek”, „vallás” „pedagógia” kódokkal ellátott cikkek, amellet, hogy a vizsgált évfolyamokban mindvégig egyenletes eloszlást mutattak a „magyarság” és a „hivatás” témáit részletező írások (3. ábra).

1. ábra

Témák eloszlása a Magyar Tanítójelöltek Lapja vizsgált négy évfolyamában

A nagy, történelmi jelentőségű sorskérdésekkel való szembenézés, a Trianon utáni Magyarország dilemmái, a kultúra, a nevelés, és azzal szoros összefüggésben a tanítói hivatás helye és újraértelmezése, illetve az ezekről a témákról való gondolkodás nem kizárólag a felnőtt, már a pályán lévő pedagógustársadalom tagjainak kiváltsága volt, élénken foglalkoztatta az identitásformálás érzékeny időszakát élő tanítójelölteket is. A szógyakorisági vizsgálatok továbbá igazolták, a legnagyobb mértékben kimondottan pregnáns, értéktelített fogalmak (*magyar, szent, szép, asszony, együtt, élet, isten* stb.) szerepeltek nagy számban – némileg meglepő módon – a diáklap által közölt művekben.

A sokszínű írások két tematikai fókusz mentén rendeződnek: az *én* és a *világ* súlypontjaihoz kapcsolódó témák jelentik az önértelmezés stratégiáinak sorvezetőit. A lelki-érzelmi élet, a kamaszkori kihívások, az diákok világának mindennapi ügyei nagyobb keretekben, erkölcsi, közéleti, nemzeti dilemmák fényében jelennek meg.

A szakmai önreflexiók magatartás, a folyamatos önképzés igényének kialakítása, a saját magunkról való gondolkodás ténye – magánjellegű és szakmai szerepeinkben egyaránt – olyan fontos identitásképző elem, amely a hivatásra nevelés régi pedagógiai tradíciójának tulajdonképpen a lényegét jelenti, mindez azonban kiegészül a rendszerben való gondolkodással és szakmai testületként való fellépéssel: az egyéni kérdések és lehetőségek, élethelyzetek mindig egy tágabb kontextusban, a tanítói hivatás szent kötelékén belül értelmezendők. A korabeli társadalmi és politikai keretek egyértelműen és hangsúlyosan határolik be a fiatal szerzők gondolkodását jövőbeli pályájukról, ugyanakkor tetten érhetők a szakma céljait megvalósítani szándékozó igények és ezek megjelenései is. A szakma árnyoldalait nem tagadják le, sőt megrázó írásokban számolnak be a nyomorról, tragédiákról, mindennapi nehézségekről. Elképzelésük szerint a tanító szerepe a helyzet

javításában az lehet, ha a munkát saját magán kezdi, tehát módszertani technikáiban és tudományos igényű felkészültségében, autonómiájában, normarendszerében egyaránt olyan szintre képes lépni, amely egyértelműen a magasabb közmegebecsülésnek örvendő professziók státuszába emeli. A diáklap szerzői írásaikban magukévá teszik azt a látásmódot, kultúrát, szimbólumrendszert és szakmai etikai gondolkodást, amely felülről lefelé elvart, de ez nem jelenti a gátját annak, hogy egyéni útkereséseiket bemutassák, illetve nem az őket övező társadalmi-oktatásirányítási rendszer ellen, hanem azon belül határozzák meg önmagukat, hogy belülről kifelé jobbítsák, emeljék a szakma státuszát. Az én és a világ, a professzionalizáció és az egyén professzionalitása bár ellenpólusoknak tűnnek, nem egymást kizáró, hanem épp egymást feltételező, egymást támogató tényezők, amelyek hatékony működése kiemelten fontos a professzióvá váláshoz. A tanítót a kliensek jólléte motiválja, a társadalom számára értékes munkát végez, a vizsgált számos írás tanúsága szerint vállalja a „nemzet napszámosa” szerepet, ugyanakkor a korabeli tanító(jelölt) itt nem ragad meg, hanem szembenéz a kihívásokkal, nyilvánossá és megvitatásra érdemessé teszi a szakmai jövő kihívásait, problémáit, egyéb kérdéseit is. A diáklap jelentősége leginkább ebben állhat: a szakmai identitás, közéleti fellépés technikáinak, mikéntjének, színvonalának elsajátítása érhető tetten. Az intézményesülési folyamatok egyéni és testületi befolyásolása, a tudományos háttér megalapozása, az etikai kérdésekről való közös gondolkodás alapozódik meg a pályaszocializáció szakaszában, amelynek – értelmezésünk szerint – szimbolikus kommunikációs tereként szolgált a vizsgált folyóirat.

Kutatásunkban a néptanítói szakmások kutatásának kiterjesztésére tettünk kísérletet. A Magyar Tanítójelöltek Lapja betekintést engedett a pályára készülő preparandisták pályaszocializációjának néhány aspektusába. A kutatás eredményeként megállapítható, hogy a jövő tanítóit saját lapjukban nem elsősorban a tanítói szakma tudományos háttere foglalkoztatta, de sokat foglalkoztak a szakma mindennapi kihívásaival.

A kutatás folytatásaként célkitűzésünk a szövegek irodalom- és kultúrtörténeti beágyazottságának vizsgálata, a feminizációs folyamatokkal, gyermekszemlélettel kapcsolatos aspektusok feltárása, valamint ikonográfiai elemzés elvégzése, amelyek eredményeként olyan észrevételek szülehetnek, amelyek a hivatással kapcsolatos neveléstörténeti eredményeket helyezhetik új megvilágításba.

Köszönetnyilvánítás

A tanulmány az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-21-3 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

Irodalom

- Albisetti, J. (1993). The feminization of teaching in the nineteenth century: a comparative perspective. *History Of Education*, 22(3), 253–263. doi: [10.1080/0046760930220305](https://doi.org/10.1080/0046760930220305)
- Baska, G. (1998). A tanítóság hétköznapijai és ünnepei az 1896. év pedagógiai sajtója alapján. In I. Bábosik & É. Széchy (Eds.), *Új tehetségek és kutatási eredmények a hazai neveléstudományban* (pp. 23–31). Pro Educatione Gentis Hungariae Alapítvány.
- Baska, G. (2011). Iskola, gyermek és tanítói ideál a 19. és 20. század fordulóján. Gondolat Kiadó.
- Bourdieu, P. (2013). A társadalmi tér és a csoportok keletkezése. In *Társadalmi rétegződés olvasókönyv (E-book)* (pp. 164–177). (az eredeti mű kiadásának dátuma 1985)
- Caruso, M. (2015). *Classroom struggle: Organizing elementary school teaching in the 19th century*. Peter Lang.
- Donáth, P. (2008a). A magyar művelődés és tanítóképzés történetéből, 1868–1958. Trezor Kiadó.
- Donáth P. (2008b). *Oktatáspolitikai és tanítóképzés Magyarországon, 1945–1960*. Trezor Kiadó.

- Donáth, P. (2010). A felsőfokú szakképzés megteremtésére irányuló 1918-19, 1938, 1947-48 és 1956-59 évi kísérletek motívumairól. *Iskolakultúra*, 20(2), 86–92.
- Evans, L. (2008). Professionalism, professionalism and the development of education professionals. *British Journal Of Educational Studies*, 56(1), 20–38. doi: [10.1111/j.1467-8527.2007.00392.x](https://doi.org/10.1111/j.1467-8527.2007.00392.x)
- Evetts, J. (2013). Professionalism: Value and ideology. *Current Sociology*, 61(5–6), 778–796. doi: [10.1177/0011392113479316](https://doi.org/10.1177/0011392113479316)
- Etzioni, A. (1969). The semi-professions and their organization. Teachers, nurses, social workers. The Free Press.
- Fizel, N. (2017). A pedagógusprofesszió és a hazai kutatástörténeti előzmények. *Pedagógia történeti Szemle*, 3(3–4), 55–67. doi: [10.22309/ptszemle.2017.3.4](https://doi.org/10.22309/ptszemle.2017.3.4)
- Frank, T. (2017). Az 1930-as évek tanítószága Az Est című napilapban megjelent cikkek tartalom elemzése alapján. *Tudomány és hivatás*, 2(2), 57–67.
- Frank, T. (2018). Tanítószág a korabeli bulvársajtó tükrében az 1930-as évek hajnalán. *Különleges Bánásmód - Interdiszciplináris Folyóirat*, 4(3), 39–54. doi: [10.18458/kb.2018.3.39](https://doi.org/10.18458/kb.2018.3.39)
- Frank, T. (2019). Nádpálca-disputa. *Tudomány és hivatás*, 4(2), 56–66.
- Gombos, N. (2011). A közép- és felsőfokú tanítóképzés fejlődése Magyarországon – a korabeli központi tantervek tükrében. Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar Pályatervezési és Tanárképző Intézet.
- Halmos, K., & Szívós, E. (2010). Doktor úr, tanár úr, főszerkesztő asszony: a hivatások a köztudatban és a modern történetírásban. *Korall*, 11(42), 5–18.
- Hargreaves, A. (2000). Four ages of professionalism and professional learning. *Teachers And Teaching*, 6(2), 151–182. doi: [10.1080/713698714](https://doi.org/10.1080/713698714)
- Horn, K. (2016). Profession, professionalisation, professionalism, professionalism – historical and systematic remarks using the example of German teacher education. *British Journal Of Religious Education*, 38(2), 130–140. doi: [10.1080/01416200.2016.1139888](https://doi.org/10.1080/01416200.2016.1139888)
- Hoyle, E. (1982). The professionalization of teachers: A paradox. *British Journal Of Educational Studies*, 30(2), 161–171. doi: [10.1080/00071005.1982.9973622](https://doi.org/10.1080/00071005.1982.9973622)
- Hegedűs, J., & Szabolcs, É. (2010). Constructing normal/abnormal children in educational journals in Hungary 1868–1914. In A. Nóbik & B. Pukánszky (Eds.), *Normalität, Abnormalität und Devianz* (pp. 237–246). Peter Lang.
- John, P. D. (2008). The predicament of the teaching profession and the revival of professional authority: A parsonian perspective. In *Teaching: Professionalization, Development and Leadership* (pp. 11–24). Springer Netherlands.
- Kelemen, E. (2007). *A tanító a történelem sodrában*. Iskolakultúra Könyvek.
- Kleisz, T. (2002). A professziódiskurzus. *Tudásmenedzsment*, 3(2) 28–51.
- Kovács, K. (2011). A néptanítói professzionalizáció alakulása két dualizmus kori neveléstan-könyv tanítóképének elemzése tükrében. *Magyar Pedagógia*, 111(4), 89–311.
- Krippendorff, K. (1995). *A tartalomelemzés módszertanának alapjai*. Balassi Kiadó.
- Lengyel, Gy. (1994). A magyar gazdasági vezetés professzionalizációjának két hulláma. *Szociológiai Szemle*, 4(3), 3–14.
- Magos, G. (2017). Mérlegen a hivatások. A professzionalizációs paradigma historiográfiája. *Aetas*, 32(2) 138–157. Magyar Tanítójelöltek Lapja (MTL). 1928–1938.
- Németh, A. (1990). *A magyar tanítóképzés története (1775–1975)*. Zsámbéki Tanítóképző Főiskola.
- Németh, A. (2013). A néptanítói szakismeretek konstrukciós folyamatai a 20. század elején – a Néptanítók Enciklopédiája példája alapján (1911– 1915). *Magyar Pedagógia*, 113(2), 101–118.
- Nóbik, A. (2006). Népi iskolai tanítószág a 19. századi neveléstörténeti tankönyvek tükrében. *Iskolakultúra*, 16(4), 41–48.
- Nóbik, A. (2017). Feminizáció és szakmások a dualizmus-kori pedagógiai folyóiratok tükrében. *Pedagógia történeti Szemle*, 3(3–4), 68–83. doi: [10.22309/ptszemle.2017.3.5](https://doi.org/10.22309/ptszemle.2017.3.5)
- Nóbik, A. (2019). A feminizmus megítélése a Néptanítók Lapjában a 20. század elején. In G. Baska, J. Hegedűs, & Z. A. Szabó (Eds.), *Visszhangzó századok* (pp. 22–29). L'Harmattan Kiadó.

- Pálmai, J. (2017). 20. század eleji családkép a közoktatás dokumentumaiban. A család és a család funkciói a Horthy-kori tantervekben, tankönyvekben és szakfolyóiratokban. *Történelemtanítás*, 8(1–2). Article 08-01-07
- Sebestyén, Gy. (1896). *Elemi isk. Tanító- és tanítónőképzésünk fejlődése*. Lampert Róbert kiadása.
- Pukánszky, B. (1999). Utazás a szobában. Gyermeküket tanító apák a XIX. században. *Magyar Pedagógia*, 99(1), 97–106.
- Pukánszky, B. (2001). Felméri Lajos ismeretlen arca – a gyermekkép újszerű vonásai az első kolozsvári pedagógiaprofesszor írásaiban. In B. Csapó & T. Vidákovich (Eds.), *Neveléstudomány az ezredfordulón* (pp. 423–432). Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Pukánszky, B. (2002). Gyermeküket tanító apák a 19. század pedagógiai irodalmában. *Iskolakultúra*, 12(3), 5–15.
- Pukánszky, B. (2002). Reformpedagógia Szegeden a két világháború között. In A. Németh (Ed.), *Reformpedagógia-történeti tanulmányok* (pp. 101–120). Osiris.
- Pukánszky, B. (2005). A gyermek a 19. századi magyar neveléstani kézikönyvekben. *Iskolakultúra Könyvek*.
- Revel, J. (1996). A mikroszintű vizsgálat és a társadalmi jelenségek konstruálása. *Aetas*, 11(4), 217–237.
- Sántha, K. (2013). *Multikódolt adatok kvalitatív elemzése*. Eötvös József Könyvkiadó.
- Stummer, K. (2021). A nőkről alkotott kép hazánkban a 20. század első felében sajtótermékek tükrében. *Képzés és Gyakorlat*, 19(1–2), 39–48. doi: [10.17165/tp.2021.1-2.4](https://doi.org/10.17165/tp.2021.1-2.4)
- Szabolcs, É. (1999). Tartalomelemzés a gyermekkép történeti kutatásában. *Gyermekkép Magyarországon 1867–1890*. Tankönyvkiadó.
- Szabolcs, É., & Hegedüs, J. (2008). A gyerekről való gondolkodás differenciálódása a dualizmus korában. *Iskolakultúra*, 18(5–6), 77–85.
- Szakál, J. (1934). *A magyar tanítóképzés története*. Hollósy János Könyvnyomtató.
- Szegedi Tanítójelöltek Lapja (SZTL). 1927–1928.
- Szűcs, K. (2012). A gyászjelentések pedagógiai vetületei. In T. Kozma & I. Perjés (Eds.), *Új kutatások a neveléstudományokban* (pp. 155–171). ELTE Eötvös Kiadó.
- Szűcs, K. (2018). Tanítói narratívák a Család és Iskola című folyóiratban. *Pedagógia-történeti Szemle*, 4(3–4), 45–66. doi: [10.22309/ptszemle.2018.3.3](https://doi.org/10.22309/ptszemle.2018.3.3)
- Vörös, K. (2018). A nők szerepe a Magyar Iparoktatás folyóiratban – a női iparoktatás és munkavállalás megítélésének változásai az első világháború éveiben. *Per Aspera ad Astra*, 5(2), 137–159. doi: [10.15170/paaa.2018.05.02.06](https://doi.org/10.15170/paaa.2018.05.02.06)
- Westberg, J. (2018). How did teachers make a living? The teacher occupation, livelihood diversification and the rise of mass schooling in nineteenth-century Sweden. *History Of Education*, 48(1), 19–40. doi: [10.1080/0046760x.2018.1514660](https://doi.org/10.1080/0046760x.2018.1514660)